

Lietuvių menas

LIETUVOS RAŠYTOJŲ SAJUNGOS SAVAITRAŠTIS

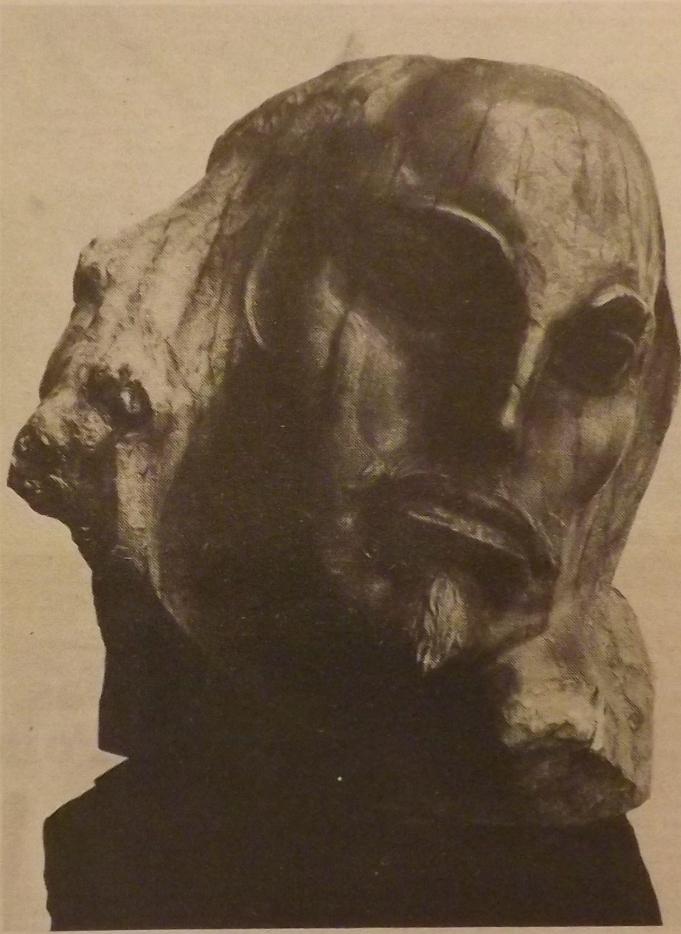
Nr. 11 (2362)

1992 m. kovo 14 d., šeštadienis

Kaina su akcizu 2 + 0,3 rb

Matas Menčinskis. KRISTUS

FILOSOFAS. 1935

IRENA KOSTKEVIČIŪTĖ

Su tragiškos lemties žyme

Matas Menčinskis, ekspresyvinė medžio skulptūrų „Sapnas“, „Vergas“, „Filosofas“ autorius, švytstelėjo lietuvių dailės padangėje lyg meteoras, palikdamas ītrumpai, bet ryškiai liepsnojusio šviesulio trajektoriją. Iš lietuviško sodžiaus gelmių, iš dievadilbių dirvos iškišęs talentas, pasak Vaižganto, grynas „samorodok“, jis veržesi į pasaulio platumas didžiuolėmis pastangomis, besigrundamais su skurdū ir nepritekliais, dažnai iš lydinčiai pašaukimu keliais, siekė tarnauti dvaisių ir nekūrė materialinių vertybų. Dailliniukas gimė tais pačiais 1896 metais kaip ir Balys Sruoga. Priklausė kartai, kuriaj žadino šviesios Lietuvos valstybės atkūrimo villys, skatinusios polėti, vėruosis horizontus, bet dar neįstengusios ištiessti visuomeninės paramos ranką. Nenunaidomas dailės moksly alkis, atakojos studijos, klaipėjos svetur. Ir vienės atklydėlio gržta pagalalliai skulptorius giminės pastogėn, nešinas egzotiniu, tolimu kultūrų nuspalvinčiu kūrybos kraiciu ir deja, palaužta sveikata, taręs drąsų masilių, susitelkusių asmenybės kūrybos žudž naujų ir neįprastą to meto lietuvių skulptūros tekėmė.

Gražios artistiškos išvaizdos džūkės, namuose vadintas Matausėliu, augęs platičiose Simono apylinkų lygumose, tarsi susemęs levu ir gausios mažažemio seimos meninius sugebėjimus — muzikantu

ir nagingu meistru, kryždirblių ir audėjų išmonę — anksti patyrė jsakmų plastiškumo talento balsą. Drožybos pradžiamokslį išėlina pas dėdę, motinos broli, Matą Kasiulį, žinomą divedirbį, bažnyčių altorių, baldų meistrą (beje, tapytojo Vytauto Kasiulio, gyverančio Paryžiuje, tėvą). Būsimasis dailininkas, lavinasi toliau kitų vietinių meistrių dirbtuvėse. Baigęs Suvalkų progimnaziją ir neradęs tuomet specialių studijų Kaune, 1924 m. jaunasis užsidegežlis išvyksta Ispanijon. Aišku, tučionimi kūsenemis. Stoją į Barcelonas meno akademiją, mokosi Madrido dailės mokykloje. Ieškodamas lengvesnių pragyvenimo sąlygu 1928 m. nusibeldzia į Argentiną. Studiuoja Buenos Airėse, Dekoratyvinės dailės ir Aukštostos nacionalinės dailės mokyklose. Cyvena Argentinoje, Urugvajuje, Brazilijoje. Dalyvauja tų krastu dailės parodoje, už skulptūrą „Žvejys“ ir „Skausmas“ laimi kelias premijas, keletą kūrinių išgyja Buenos Airės, Montevidejo, Rio de Žaneiro muziejai. Jo darbų turi lietuvių išėlių organizacijos. Po dešimties metų klaipėjų suserga džiova. Neprisitaikęs prie klimato, 1934 m. karstlijiskai apsisprendžia grįžti į Tévynę, palikdamas Argentinoje nemaža skulptūros darbų (jų yra nurodes apie 90). Svetimoje žemėje, jie, be abe-

NUKELTA 11 P.

VERGAS. 1937

Aureolé

Kadaičiai mes buvome visai nebiogis, ir mes gaučia spindinčios aureoli. Gyvenimas ar laikas jas išlavo, trūpino ir išmėdė. Vienam liko to dievakojo aukso tik kruopelyte, kitil žmones dar išvedė savo siečius ir darbu švente. Gai ne veltui sakome — auksinės irdies, aukinių rankų žmogus arba — jo akys geros, jo žvilgsnis gydantis.

Kadaičiai, kai buvo niekinami „Billai“, draudžiamaisi apranga, o už iški susi-gaudius mažinamas elgesis pažymys, ginkydamas su vyresniais esu argumentavęs kad po dviešimties metų buvę „Billai“ sedės ministerijose, dalyvaus parodose ir konkursuose, o draudžiamojį kultūrą bus dvišakai įteisinti kaip oficiali, kaip „auksinė“. Sentimentali? Taip. Po dviešimties metų buvę „metalista“ sedės parlamente, valdybose, bus firmų vadovai ir įteisins savo „metalista“ kultūrą visom aprašu. Dabartine kultūra turės „tevų kultūros“ žymę. Tai mums, siandieniniam keturiadesimtmečiams, ji liks nostalgiskai „auksinė“. Savo kartą galim paguosti, kad „metalistas“ po dviešimties metų pakės terminatoriai, vaikai—mutantai—nindzės. Nežinau, kokia dalis vaikų žavėsis Alisa, Mike Pukuotuku, Motiejuku Pirmuoju, nes jie juk nemokėjo karatė, ir beveitii-

kai pasenę atrodis mūsų oriniai šautuvėliai, sandūrus į balionus, greta lazerinių, kurie akimirku nutrina puse miesto. Vertibū, idealiu kaičiai Gal.

Kam reikalinga tokia žanga, jeigu norėjau parafyti apie Remigijaus Jusonio kurybą Niekan.

Jo paukštinti Vilniaus peizažai išsi-kirata po visa pasaulį ir į paroda neatekaus. Bus parodėlių, bet parodos nebūs. Tos aukso dulkes — darbai, kaip ir daugelio mūsų menininkų, klojoto po pasauli, nesiojami komercinio vejo. Sau-niųj ekonomistų samprotavimai, kad mena galima kurti laisvu nuo darbo metu, man primena žinomą mintį, kad, balei-narie prie kojas pritaissus dinama, ji ga-letų ne tik suktis, bet ir gaminti elektros energija — juk Lietuval jos trūksta! Keista, kad nesiūloma dirbtis ministras ar parlamentarais laisvu nuo darbo (pvz., pri staklių) laiku, Keista, bet šiuo atveju manoma, kad kiekvienas turi dirbtis savo darbą.

Po keleto metų, manau, išeivijos lietuvių galės organizuoti iš Lietuvos išklydujančių darbų parodą. Ne vien Amerikoje, bet ir Kanadoje, Prancūzijoje, Australijoje, Izraelyje. Kaip kad mes šiandien rengiame po tremties dešimtmecių sugrižusiu į Lietuvą darbų ekspozicijas. Gal tari ir vadinas pasauline kultūra, gal.

Remigijaus Jusonio paukštintas Vilnius man kelia asociacijas su Ch. Kortaro „Zaidžiamo klasės“. Kaip V. Drėmos „Dinges Vilnius“ mažai primena dabartinių Vilniaus kontūrus, taip ir R.

Jusonio Vilnius — kažoks gražesnis, taurėnis, kažoks „hipiskas“, be smurto, Vilnius, kurio gatvėse netyčia gali susi-

tkti Mag. Arba Meistro Margarita.

JONAS KONTRIMAS

*

Gyveno Greimas

Gyveno Algirdas Julius Greimas. Zinau, kad, jam mirus, daug Jo draugų ir gerbėjų skambino telefonais, vienas kitas skubėjo į pašą, žvelgė į netekti, bandė kažką sakyti, žodžiais apmariant praradimo jausmą, su valzudotės pagalba dar kažką pridurti prie Prancūzijoje gulinto ūkinio kūno, kuris jau nebeskelėdžia ištaisai, nepakartojamų minties ir gyvenimo formų. Pastekusi žinla žvystelėjo dvasią į sumaištį, bet jau kitą akimirką laikau deine telefono ragelių į sukau būlio numerį. Arvydas buvo namuose — kai tik grįžę iš Pedagoginio instituto. Taip, jie ten buvo susirinkę ta pačia proga, keli mikimieji į draugai, susirašinėjė laisvakai iki paskutinėjų dienų, pažiūrėjo Ji asmeniškai. A. J. Greimo mokinė, austė, skaitė studentams paskaitą, ir išūdinos žone visi paminėjo Jo vardo. Pasakui, trumpai pasikalbėjė, išsišiškė.

Zinau, jog nepavyks paralyti tokų atsišveikinimo žodžius, kokius pats A. J. Greimas pasakė mirus Kazui Binkui, 1942 metais Stalinoje. „Binkas — vėluvininkas“ buvo vienas ryškiausiai mano prototipo gyvenimo išpūdžių, patirtas kai kuriai perskaicius „Varpu“ amanacho sensas korektūras. „Žmogu, apdomanotą tokio temperamento, turbūt pats Dievas stundė į mūsų jauną, laisvės apstulbiną tėvynę“, — rašė A. J. Greimas apie K.

Binkis, o aš, skaitydamas šiuos žodžius, pagalvojau apie kitą temperamentą — ju autorius. Ir kaip nepagalvosi, kad tame pačiame sąsiuvinyste buvo Jo esą apie „Servantes ir Don Kichotą“, energija, tiešog Ispaniška kaitra spindintys žodžiai, apie didžiąją kūrybą ir gyvenimo alstra, ir beveitilišką herojų. Visa tai stebino: frazės į minties užmojus buvo daug aukštessis negu to meto lietuvių gyvenimas. Skaitčiau visa tai, galvojau apie tolimumą žmogų, ir gaujaus kvaipa žinojamas, kad A. J. Greimas jau du sylkius buvo apsilankęs tarybiname Vilniaus universitete, spėjės išgarsėti tarp užgultyti mūsų intellektualų kalbėti lietuvių ir dar kaži kokios minties galiūnas. Išgarsėti ten, Paryžiuje, kur mano karas jaunuolai dar tik laktė valzudotės sparnais. „Keista pavardė, gyveno Prancūzijoje, rašo apie lietuvių mitologiją, pagarsėjus viename pasauluje kaip semiotikas“ — kažka panaušas į šia žodžių viršinę dažnai girdėjau tariant universiteto bibliotekoje ar koridoruose. Gyvybė, kuri šio vyras asmenių sujungė mano sąmonėje nepriklausomus Lietuvos ir modernaus, pasaulinio prasimūslio gyvenimo erdvės, buvo neįtikėtina. Vėlau, kai bandžiau suprasti, kas daugiausia padėjo susivokti tikrosios kūrybos labirintą, o, vadinas, ir surišti 40 metų nutraukto laiko gijas, neradavau geresnio ir stip-

resnio pirmojo išpūdžio: tai buvo A. J. Greimas. Galbūt svarbiausia buvo žinoti, jausti, kad jis — gyvas, savala tolimes ir artimas, nepranokstamas. Ir tas jausmas negalėjo netapti džiaugsmo versme, apsisprendimui kurti tik placiū mostu, atsiversti pasauliui tik iki galo — tikrai tuščiai.

Tai buvo laisvės liga. Ūkrausiai klek-vienas, kuris imasi kūrybos, negali nepajusti jos rizikos ir balsumo, nealsuoti balime, kad laikas baigstis, kad judesys gali nepavykti, gall nieko nebėlti, o kūriama gyvenimo forma bus slipna, subrys į dualkis į tavo būtis liks ili dūmų juostai už nugaras. Taip, bet tada ir blyksteli tikrasis laisvės supratimas — keistosios laisvės be užuolankų. A. J. Greimas taip ir daro, 1959 metais paskeibdamas: „Laisvės nėra nei žmogaus prigimtys, nei pasaulio. Ji nėra natūralus žmogaus gyvenimo būdas, o išimtis. Žygisliu apmetus visą žmonijos istoriją, laisvės trykšteliemai atrodo kaip bendrromeninio gyvenimo anomalijos“. Tai jis, egzistencinis žmogus: ar gall jis prigytis slame masiniame pasauliye, erdvėje, kur net tautos laisvė negarantuojuoja tikrosios būties?

Kas būtė dar tame charakterje, ko neįvardi, es ir nepasiklietas pas save, negalėtum saugoti Jo vardo lyg žiburių tyloje Universalas, paskendęs prancūzų kalbo, semiotikos problemose, sintetinantis keičiausios klasikos proto dėmesio medžiaga, — ir kartu lietuvių kultūros, pažištamu ir draugu, Antano Liutkaus ir Fabijono Neveravičiaus puoselėtojas. Taip gyvenama, jeigu gyvenama iš tikro, be užuolankų ir kompromisų.

literatūros Kupiškui, kaip sako K. Navakas... Dar kartą žvilgtelkim daton: 1990.X.5.

VЛАДАС БРАЗИУНАС

1.

Man atrodo, kad Lietuvos išsilaisvinimo procesas — pradedant nuo „dalnujančios revoliucijos“, per blokados ir derbyų parodijas — normaliai ir sunkiai veža į Nepriklausomybę. Taip ne tik Lietuvos, bet ypač Rusijos gerai suprasi interesai: kaip Anglijos ir Prancūzijos, Rūsių gali atsisloti ant kojų iš atskiriaus savo koloninių imperijos.

Tegliajama buvo konstatuoti, kad Vokiečių tautos sūtaris, garantuojanti Lenkijos sienas, nėko nesako apie Rytiuprūtus. Ketvirtos vokiškos, bet nepriklausomos Baltijos valstybės atsradimasis būtybė labai naudingas Uck Baltijos kraštams, tiek Rusijai ir draugu, J. S. Tautų tautų literatūromi!

2.

Esmi ilgesnės periodais vykstančių kultūrinį ir literatūrinį reiškinį svarstytojas, iš kaičiau kritikas, todėl apie pastarosius literatūrinius išvylus negaliu pasisakyti. Atrodo, kad mūsų rašytojai

Lietuval žengus į nepriklausomybę, atgimė ir A. J. Greimas. Kaip tik taip praejusią vasarą ir pasakė apsilankiusi Ugnė Karvelytė: „Atgimė ir Greimas“. Sako, jis megė, žvelgdamas į ateliuancių metus, pakalbėti apie savo mirti, bet štai pastarieji metalai tiesiog nepaliko tam laiko. Reikėjo skaityti šūsnimis gaunamą iš Lietuvos literatūrą, dažnai rašyti draugams laiškų ar net straipsnius į mūsų spaudejā (ypač nepranokstamas „Baltas lankas“). Taip, kaip tik taip ir nutiko: nepriklausomybės epochas siejė žmogus su laukė savosios žvalgės valandą. Bet — ir kaip gall būt kitalpi — A. J. Greimas vėl turi savitą, nepriklausomą potūrį į „šventakuprišką“ mūsų politiką, atgimantį klerikalizmą, uždarumą... O sukurta apie jį dokumentinį filmą (kis specialiai buvo sukamas Paryžiuje) atmetė kaip nevykusi jo vardo vartojoje politinė propaganda. Rodas, taip ir pasakė: „Prasau nevarioj mano vardo politikos“. Liko laisvas — iki paskutinėjų dienų.

Jau guldėdamas Ugninėje, bandė atsakyti į būticulio laišką. Rašyti ranka nebe-pajėge, o šalia nebuvo žmogaus, gallinė užrašytu lietuviškai sakoma teksta. Galla, galėjo diktuoti ir prancūziskai.

Vasarą Arvydas turėjo kvietimą pažiūrėti pas Jį upėtakių — kažkur upelėje į vakarus nuo Paryžiaus, apliestoje La Chassée. Sužinoję apie Jo mirti, išndalė šylielėjome: o gal nuvažiuosim kada ten kartu. Kai galėsim.

1992.II.29

ARVYDAS JUOZAITIS

Laiškelis iš „šasiejaus“

1990-aisiais „Vilnius“ žurnalo émési anketuose rašytojai, filosofai, kitus menininkus ir mokslininkus — tiek iš Lietuvos, tiek iš Rytų ir kitokio užsienio. Laiškai su klausimais buvo pasiūti ir ne vienam išeivijos intelektualui. Deja, nei ačiū, nei sudiev... išskyrus — ALGIRDĄ JULIJU GREIMA! Drauge su tuometiniu bendradarbiu Andriumi Bučiu pasiuntėm iš laiškų, anksčiau žurnalo žurnalo numerius su jo studija „Lietuvos mitologijos problemos“, ir štai žmogus, lyg būtybė, kai kurias atsiveikintęs, išsaugėti, išsaugytęs — niekad nedaręs iš save monimento, kuriam atseit netinkantys smulkūs kairodiniai, prieškiniai kultūros darbai, — tuo A. J. Greimas savo „šasieju“ (La Chassée), „kaip Kupiškyje kelias į geležinkelio stotį drukavotas“) kaip mat surašė atsakymus ir pridėjo prie jų dar tokį išmatuotą lydrastį:

„Gerb. ponai Redaktoriu, stumtu Jums Jūsų prasimous atsakymus į „Vilnius“ anketą. Nežinau, tiks Jie, bet kai kuris iš pritikėti kaip sako J. Navakas...

Gal taip manydamas ir klystu, Mat labai jaunas dar esu, Per mažai žmones dar pačiu.

Bet taip manau aš iš flesų.

Su tokiais poezijos pavyzdžiais galima tolli nusileisti...

Ta proga dėkoju Jums už pasirūpinimą mano honorarus persiūsti mano seserė-

čiai.

Liekū Jūsų

A. J. Greimas

La Chassée, 1990.X.5“

Anketos klausimai buvo tokie: 1. Pasaruojant melių Lietuvos visuomeninio ir politinio gyvenimo vykmas. Jūsų vertinimai ir prognozės? 2. Kokie 1985—1990 metų lietuvių literatūros kūnai ar reiškiniai patraukė Jūsų dėmesį? Kokios tendencijos Jūsų atrodo perspektyvios? 3. Kokius regit ateityje lietuvių literatūros ryšius su rusu, kitu TSRS tautų literatūromi? 4. Ką dirbat dabar? Jūsų kūrybos planai?

O štai A. J. Greimo atsakymai mums.

per mažai pagamino staličiuose slaptais laikytojus literatūros, kad neramūs laikai trukdo jų ramiam darbui. Poetijos, išnoma, perteklius, o poezija — skurdilių prabangą.

3.

Rusų literatūra turi senas ir garbingas didelės pasaulinės literatūros tradicijas, nėra pagrindo manyti, kad ir dabar nebūtų geru, net labai geru rašytojų. Lietuvos literatūros kritikų pareiga būtų jų atrinkti, vertinti ne blogiai negu Vakarų Europos rašytojus, versi juos į lietuvių kalbą. Apie kitas Sovietų Sąjungos literatūras nesu nieko girdėjęs.

4.

Šia vasarą pabalgėme su Teresa Keane ir atidavėme spaudai ketverių metų darbą — Renesanso kalbos žodyna, o su kito mano mokiniumi, Jacques Fontanille, — teorinio pobūdžio veikalą apie aistyrų semiotiką. Šiuo metu rašau esę apie tai, kas yra kultūra lietuviams ir kas — lietuvių kultūra. I savo kūrybinę programą esame su Teresa Keane irakė bandymą padėti pagrindus estetinei semiotikai (visų pirmiai — uosei ir skoniui).